УДК 159.922.8:159.923.2

Алла РУДЕНОК
кандидат психологічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет
https://orcid.org/0000-0003-1197-0646
e-mail: e-mail: rudenokal@khmnu.edu.ua
Наталія ДІДИК
кандидат психологічних наук, доцент,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
https://orcid.org/0000-0001-5852-2379
e-mail: didyk.natalya@kpnu.edu

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОПРИЙНЯТТЯ ПІДЛІТКІВ ІЗ ПОВНИХ ТА НЕПОВНИХ СІМЕЙ

У статті представлено результати дослідження психологічних особливостей самоприйняття підлітків, які виховуються у повних та неповних сім'ях. Метою дослідження є порівняльний аналіз особливостей самоприйняття залежно від типу сімейного середовища. У дослідженні взяли участь 40 підлітків. Використано комплекс психодіагностичних методик і методи статистичної обробки даних. Встановлено, що підлітки з повних сімей характеризуються більш позитивним самоставленням, вищим рівнем самоакцептації та емоційної впевненості. Для підлітків із неповних сімей більш характерні самозвинувачення, емоційна напруженість, невпевненість і труднощі самоприйняття. Обґрунтовано, що сімейне середовище є важливим чинником формування позитивного самоприйняття підлітків. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів під час розроблення програм психологічної підтримки підлітків із повних та неповних сімей.

Ключові слова: самоприйняття, підлітковий вік, самоставлення, самоакцептація, повна сім'я, неповна сім'я, сімейне середовище, психологічний супровід.

Alla RUDENOK
Khmelnytskyi National University
Nataliia DIDYK
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SELF-ACCEPTANCE AMONG ADOLESCENTS FROM TWO-PARENT AND SINGLE-PARENT FAMILIES

The article presents the findings of a theoretical and empirical study of the psychological characteristics of self-acceptance among adolescents raised in two-parent and single-parent families. The relevance of the study is determined by the need to investigate the influence of the family environment on the development of self-awareness and a positive self-attitude under the conditions of contemporary social transformations. The purpose of the study was to conduct a comparative analysis of the psychological characteristics of adolescents' self-acceptance depending on the type of family environment. The empirical study involved 40 adolescents, including 20 participants from two-parent families and 20 from single-parent families. To achieve the research objective, a set of psychodiagnostic instruments and statistical

data analysis methods was employed. The findings revealed significant differences in the structure of adolescents' self-acceptance depending on family type. Adolescents raised in two-parent families demonstrated a more positive self-attitude, higher levels of self-acceptance, greater emotional confidence, and lower levels of intrapersonal conflict. In contrast, adolescents from single-parent families were more likely to exhibit self-blame, emotional tension, insecurity, and difficulties in self-acceptance. The results obtained through projective techniques complemented the data derived from standardized psychodiagnostic instruments and made it possible to identify specific features of adolescents' emotional attitudes toward themselves that are not always reflected in self-report measures. The study confirms that the family environment is one of the key factors influencing the development of positive self-acceptance during adolescence. The practical significance of the research lies in the possibility of applying the findings to the development and implementation of psychological support programs aimed at fostering positive self-acceptance among adolescents raised in different family settings.

Keywords: self-acceptance, adolescence, self-attitude, self-acceptance assessment, two-parent family, single-parent family, family environment, psychological support.

https://doi.org/10.31891/PT-2026-4-16
Стаття надійшла до редакції / Received 25.09.2026
Прийнята до друку / Accepted 05.11.2026
Опубліковано / Published 26.11.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0

© Алла РУДЕНОК, Наталія ДІДИК

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Формування позитивного самоприйняття є однією з ключових умов гармонійного психічного розвитку особистості в підлітковому віці. Саме в цей період відбувається інтенсивне становлення самосвідомості, Я-концепції, системи цінностей та особистісної ідентичності, що значною мірою визначає подальший психосоціальний розвиток людини. Рівень самоприйняття впливає на емоційне благополуччя підлітка, особливості міжособистісної взаємодії, здатність до саморегуляції, конструктивного подолання труднощів і прийняття власних індивідуальних особливостей.

Одним із провідних чинників формування самоприйняття є сімейне середовище, у якому дитина отримує перший досвід емоційної підтримки, безумовного прийняття, міжособистісної взаємодії та засвоєння моделей ставлення до себе й інших. Характер внутрішньосімейних взаємин, особливості батьківського ставлення, емоційний клімат сім'ї та її структурні характеристики можуть як сприяти розвитку позитивного образу власного «Я», так і створювати передумови для виникнення внутрішньої конфліктності, невпевненості та труднощів самоприйняття.

В умовах сучасних соціальних трансформацій спостерігається збільшення кількості неповних сімей, що актуалізує необхідність вивчення психологічних наслідків змін сімейної структури для розвитку особистості дитини. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблемам самоприйняття та сімейного виховання, питання психологічних особливостей самоприйняття підлітків залежно від виховання у повних та неповних сім'ях залишається недостатньо висвітленим у сучасній психологічній науці. Це зумовлює необхідність проведення емпіричних досліджень, спрямованих на виявлення специфіки самоприйняття підлітків у різних типах сімейного середовища та визначення психологічних чинників, що впливають на його формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема самоприйняття підлітків є одним із актуальних напрямів сучасної психологічної науки, оскільки пов'язана зі становленням самосвідомості, формуванням Я-концепції, психологічного благополуччя та соціальної адаптації особистості. У працях Т. Титаренко, М. Мушкевич, О. Пустомитенко, О. Авраменко самоприйняття розглядається як важливий чинник особистісного розвитку, психологічної стійкості та емоційного благополуччя підлітків [1-3]. Вагоме місце у сучасних дослідженнях посідає вивчення впливу сімейного середовища на розвиток особистості. І. Учитель, М. Сурякова, Ю. Варушка доводять, що стиль сімейного виховання, емоційна підтримка та характер дитячо-батьківських взаємин істотно впливають на формування самооцінки, позитивного ставлення до себе та соціально-психологічної адаптації підлітків [4]. С. Хартер розглядає самоприйняття як важливу складову розвитку Я-концепції та глобальної самоцінності особистості [5]. М. Керніс пов'язує позитивне ставлення до себе з формуванням оптимальної самооцінки та автентичності особистості. Дж. Крокер доводить, що самоцінність залежить від значущих для людини сфер життєдіяльності, тоді як К. Маклін підкреслює роль становлення особистісної ідентичності та цілісного образу «Я» у підлітковому віці [6; 7]. Попри значну кількість досліджень, присвячених самосвідомості, самооцінці та впливу сімейного середовища на розвиток особистості, психологічні особливості самоприйняття підлітків із повних та неповних сімей залишаються недостатньо висвітленими. Більшість наукових праць зосереджена на окремих компонентах Я-концепції або стилях сімейного виховання, тоді як комплексний аналіз самоприйняття залежно від типу сімейного середовища представлений фрагментарно. Саме необхідність

заповнення цієї наукової прогалини зумовила вибір теми та визначила мету представленого дослідження.

Формулювання цілей статті

Мета статті – здійснити порівняльний аналіз психологічних особливостей самоприйняття підлітків із повних та неповних сімей та виявити специфіку його проявів залежно від типу сімейного середовища.

Виклад основного матеріалу

За результатами теоретичного аналізу наукових джерел встановлено, що самоприйняття є важливою складовою самосвідомості особистості та формується під впливом комплексу індивідуально-психологічних і соціальних чинників, серед яких провідну роль відіграє сімейне середовище. Саме в підлітковому віці характер сімейної взаємодії, емоційна підтримка та особливості дитячо-батьківських взаємин можуть істотно впливати на розвиток позитивного або негативного ставлення до себе. Водночас аналіз сучасних наукових праць засвідчив недостатню розробленість питання психологічних особливостей самоприйняття підлітків залежно від типу сімейного середовища, що зумовило необхідність проведення емпіричного дослідження.

З метою перевірки теоретичних положень та виявлення психологічних особливостей самоприйняття підлітків із повних та неповних сімей було проведено емпіричне дослідження. У ньому взяли участь 40 підлітків, із яких 20 виховувалися у повних сім'ях та 20 – у неповних. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс психодіагностичних методик: опитувальник самоставлення, методику дослідження самоприйняття Роє-Сігельмана, тест «Хто Я?» М. Куна і Т. Макпартленда, проєктивну методику «Малюнок людини» К. Маховер та «Кінетичний малюнок сім'ї». Для статистичної обробки результатів застосовано U-критерій Манна-Уїтні.

Першим етапом емпіричного дослідження було вивчення особливостей самоставлення підлітків із повних та неповних сімей. Аналіз здійснювався за основними показниками самоставлення, що відображають особливості емоційно-ціннісного ставлення особистості до себе. За результатами дослідження встановлено, що за шкалою самоповаги в обох групах переважав середній рівень: його виявлено у 69% підлітків із неповних сімей та у 65% підлітків із повних сімей. Високий рівень самоповаги спостерігався у 31% респондентів із неповних сімей і 35% – із повних, тоді як низький рівень не був

зафіксований в жодній із досліджуваних груп. Це свідчить про достатньо сформовану позитивну оцінку власної особистості незалежно від типу сім'ї. За показником аутосимпатії також домінував середній рівень, який був характерний для 66% підлітків із неповних сімей. Низький рівень аутосимпатії виявлено лише у 4% підлітків із неповних сімей та у 2% – із повних, що свідчить про незначну поширеність вираженого неприйняття себе в обох групах.

Узагальнення результатів показало, що позитивне самоставлення притаманне 74% підлітків із повних сімей, тоді як серед підлітків із неповних сімей цей показник становив лише 23%. Натомість негативне самоставлення значно частіше спостерігалося у підлітків із неповних сімей (77%) порівняно з їхніми однолітками із повних сімей (26%), що свідчить про більшу внутрішню конфліктність, критичність до себе та схильність до самозвинувачення. Статистичний аналіз із використанням U-критерію Манна-Уїтні підтвердив наявність статистично значущих відмінностей між показниками самоставлення підлітків із повних та неповних сімей ($p \leq 0,05$).

Результати дослідження за тестом самоакцептації дали змогу оцінити особливості самоприйняття підлітків у різних сферах життєдіяльності. Встановлено, що в обох групах переважав середній рівень більшості показників, що свідчить про загалом достатнє, хоча й не повністю сформоване позитивне ставлення до себе. Найбільш виражені відмінності між групами спостерігалися за показником самоприйняття власної зовнішності. Серед підлітків із неповних сімей високий рівень цього показника виявлено у 35% респондентів, середній – у 43%, низький – у 17%. У групі підлітків із повних сімей високий рівень зафіксовано у 17%, середній – у 58%, низький – у 22%. Отримані результати свідчать, що незалежно від типу сім'ї більшість підлітків позитивно оцінюють власну зовнішність, однак у підлітків із неповних сімей частіше зустрічається високий рівень її прийняття.

Показники самоприйняття власного характеру в обох групах виявилися практично однаковими: високий рівень встановлено у 20% підлітків, середній – у 70%, низький – у 10%. Це свідчить про відсутність суттєвих відмінностей у ставленні підлітків до власних особистісних рис залежно від типу сімейного середовища. Аналіз ставлення до результатів власної діяльності також засвідчив переважання середнього рівня в обох групах. Високий рівень прийняття власної діяльності виявлено у 5% підлітків із неповних сімей та у 15% – із повних, що може свідчити про дещо вищу задоволеність власними досягненнями серед підлітків, які виховуються у повних сім'ях.

За показником прийняття соціальної поведінки високий рівень встановлено у 10% підлітків із неповних сімей та у 20% – із повних, тоді як середній рівень був характерний відповідно для 90% і 75% респондентів. Отримані результати свідчать про переважно позитивне сприйняття власної поведінки у міжособистісній взаємодії незалежно від типу сім'ї, хоча підлітки із повних сімей дещо частіше демонстрували високий рівень її прийняття. Таким чином, результати тесту самоакцептації свідчать про переважання середнього рівня самоприйняття в обох групах. Найбільш помітні відмінності виявлено за показниками прийняття власної зовнішності, ставлення до результатів діяльності та соціальної поведінки, що дає підстави розглядати сімейне середовище як один із чинників формування окремих компонентів самоприйняття підлітків

Наступним етапом емпіричного дослідження став аналіз особливостей самоставлення підлітків за допомогою проективного тесту «Малюнок людини». Використання цієї методики дозволило доповнити результати стандартизованих опитувальників, оскільки проективний підхід дає можливість виявити особливості емоційного ставлення до себе, які не завжди усвідомлюються респондентами або відображаються у самооцінці. Аналіз отриманих малюнків засвідчив, що для значної частини підлітків обох груп характерними були окремі ознаки зниженої самооцінки, невпевненості, внутрішньої напруженості та наявності внутрішніх конфліктів. Найчастіше про це свідчили особливості масштабу та розташування зображення на аркуші, недостатня деталізація окремих елементів, схематичність малюнків і пропуски окремих частин фігури людини. Зокрема, невеликий розмір фігури людини, що займала незначну частину аркуша, виявлено у 35% підлітків із неповних сімей та у 36% підлітків із повних сімей. У більшості таких випадків зображення розташовувалося в нижній частині аркуша, що може свідчити про занижену самооцінку, відчуття незахищеності та підвищену тривожність. Серед малюнків із великою за розміром фігурою людини також спостерігалися окремі графічні ознаки суперечливого самоставлення, що проявлялися у невідповідності між масштабом зображення та рівнем його деталізації. Подібні особливості можуть свідчити про нестійкість самооцінки та внутрішню невпевненість, яка компенсується прагненням до самоствердження. Отже, результати проективного тесту «Малюнок людини» доповнюють дані, отримані за допомогою стандартизованих методик, і свідчать про наявність окремих проявів емоційної напруженості та труднощів самоприйняття, які більшою мірою простежуються у підлітків, що виховуються в неповних сім'ях.

Завершальним етапом емпіричного дослідження став аналіз особливостей сімейного сприйняття підлітків за методикою «Кінетичний малюнок сім'ї». Отримані результати доповнили дані, здобуті за допомогою стандартизованих та проективних методик, і дали змогу глибше охарактеризувати вплив сімейного середовища на формування самоприйняття підлітків. Аналіз малюнків засвідчив, що підлітки із повних сімей частіше зображували членів родини як єдину взаємодіючу систему, розташовуючи їх у безпосередній близькості один до одного та включаючи себе до спільної діяльності. Такі особливості малюнків свідчать про позитивне сприйняття сімейних взаємин, відчуття психологічної безпеки, емоційної підтримки та власної значущості в сімейній системі. У роботах підлітків із неповних сімей частіше простежувалися окремі ознаки емоційної дистанційованості, меншої згуртованості сімейної системи та переживання дефіциту близьких взаємин. Це проявлялося у просторовому віддаленні окремих членів родини, пропусканні деяких персонажів або зображенні себе ізольовано від інших членів сім'ї. Подібні особливості можуть відображати суб'єктивне переживання недостатньої емоційної підтримки та впливати на формування позитивного ставлення до себе.

Узагальнення результатів усіх використаних психодіагностичних методик дає підстави стверджувати, що сімейне середовище є одним із важливих чинників формування самоприйняття підлітків. Отримані результати свідчать про те, що підлітки, які виховуються у повних сім'ях, загалом характеризуються більш позитивним ставленням до себе, тоді як у підлітків із неповних сімей частіше простежуються прояви внутрішньої невпевненості, емоційної напруженості та окремі труднощі самоприйняття, що узгоджується із результатами комплексного психодіагностичного дослідження.

Проведене дослідження засвідчило наявність відмінностей у психологічних особливостях самоприйняття підлітків залежно від типу сім'ї, в якій вони виховуються. Дані, отримані за допомогою комплексу психодіагностичних методик, свідчать, що підлітки з повних сімей загалом характеризуються більш позитивним самоставленням, вищим рівнем самоакцептації та більшою емоційною впевненістю. Натомість у підлітків із неповних сімей частіше виявлялися прояви внутрішньої конфліктності, самозвинувачення, емоційної напруженості та невпевненості у власних можливостях.

Результати проективних методик доповнили дані стандартизованих опитувальників і підтвердили, що особливості сімейного середовища відображаються не лише в усвідомленому

ставленні підлітків до себе, а й у їхніх емоційних переживаннях та особливостях сприйняття власної особистості. Отримані результати підтверджують доцільність комплексного використання психодіагностичних методик для дослідження самоприйняття підлітків та можуть бути використані під час розроблення програм психологічної підтримки дітей, які виховуються в різних типах сімей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проведене дослідження дало змогу встановити особливості самоприйняття підлітків, які виховуються у повних та неповних сім'ях. Аналіз результатів, отриманих за допомогою комплексу психодіагностичних методик, засвідчив наявність відмінностей у структурі самоставлення та самоакцептації представників досліджуваних груп. Встановлено, що підлітки, які виховуються у повних сім'ях, загалом характеризуються більш позитивним ставленням до себе, вищим рівнем самоакцептації, більшою емоційною впевненістю та меншою вираженістю внутрішньої конфліктності. Для підлітків із неповних сімей більш характерними виявилися прояви самозвинувачення, внутрішньої напруженості, невпевненості у власних можливостях та окремі труднощі самоприйняття.

Результати проективного дослідження доповнили дані стандартизованих методик і підтвердили наявність емоційних переживань, пов'язаних із особливостями ставлення підлітків до себе. Виявлені ознаки зниженої самооцінки, внутрішньої невпевненості та емоційної напруженості свідчать про доцільність комплексного підходу до психологічної діагностики самоприйняття в підлітковому віці. Отримані результати підтверджують важливу роль сімейного середовища у формуванні позитивного самоприйняття підлітків та обґрунтовують необхідність упровадження програм психологічної підтримки, спрямованих на розвиток самоцінності, емоційної стійкості та конструктивного ставлення до себе, насамперед серед підлітків, які виховуються в неповних сім'ях.

Перспективи подальших розвідок полягають у розширенні вибірки дослідження, вивченні взаємозв'язку самоприйняття з іншими психологічними характеристиками особистості підлітків, зокрема самооцінкою, психологічним благополуччям, емоційною регуляцією та резильєнтністю, а також в емпіричній перевірці ефективності програм психологічного супроводу, спрямованих на розвиток позитивного самоприйняття в умовах різних типів сімей.

Література

1. Титаренко Т. М. Ставлення до здоров'я у загрозливих життєвих обставинах: монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2026. 138 с.

2. Мушкевич М. І. Основи психотерапії : навч. Посіб. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.

3. Пустомитенко О., Авраменко О. Феномен ціннісного самосприйняття особистості в наукових дослідженнях. *Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика* : матеріали 9-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30–31 березня 2023 р. Умань : Візаві, 2023. С. 137-139

4. Учитель І. Б., Сурякова М. В., Варушка Ю. А. Дослідження зв'язку між стилем сімейного виховання і схильністю підлітків до невротизації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2025. № 4. С. 143-149. DOI: 10.32782/psy-visnyk/2025.4.23.

5. Harter, S. The Construction of the Self: Developmental and Sociocultural Foundations. 2nd ed. New York : Guilford Press, 2012. 440 p.

6. Kernis, M. H. Toward a Conceptualization of Optimal Self-Esteem. *Psychological Inquiry.* 2003. Vol. 14(1). P. 1-26.

7. Crocker, J., Wolfe, C. T. Contingencies of Self-Worth. *Psychological Review.* 2001. Vol. 108(3). P. 593-623.

References

1. Tytarenko, T. M. (2026). *Stavlennia do zdorovia u zahrozlyvykh zhyttievykh obstavynakh* [Attitudes toward health in threatening life circumstances]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD.

2. Mushkevych, M. I. (2017). *Osnovy psykhoterapii* [Fundamentals of psychotherapy] (3rd ed.). Lutsk: Vezha-Druk.

3. Pustomytenko, O., & Avramenko, O. (2023). Fenomen tsinnisnoho samospryiniattia osobystosti v naukovykh doslidzhenniakh [The phenomenon of value self-perception of personality in scientific research]. In *Spetsialna ta inkliuzyvna osvita: teoriia, metodyka, praktyka: Proceedings of the 9th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 137–139). Uman: Vizavi.

4. Uchytel, I. B., Suriakova, M. V., & Varushka, Yu. A. (2025). Doslidzhennia zviazku mizh stylem simeinoho vykhovannia i skhylnistiu pidlitkiv do nevrotyzatsii [The relationship between family parenting style and adolescents' tendency toward neuroticism]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, (4), 143–149. https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.4.23

5. Harter, S. (2012). *The Construction of the Self: Developmental and Sociocultural Foundations* (2nd ed.). New York, NY: Guilford Press.

6. Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry, 14*(1), 1–26.

7. Crocker, J., & Wolfe, C. T. (2001). Contingencies of self-worth. *Psychological Review, 108*(3), 593–623.